

A rhodéziai ŐSEMBER

Az Élet és Tudomány 49. számában felsoroltuk a neandervölgyi ősember csontmaradványainak lelőhelyeit. A leletek többsége kétségtelenül európai. Ezért igen sokáig azt hitték, hogy az ősember kizárólag Európában és esetleg a Földközi-tenger déli partvidékén élt.

Annál meglepőbb volt az a jelentés, hogy 1921. június 17-én a délafrikai Rhodézia állam északnyugati részében, a Broken Hill bányában neandervölgyi emberhez hasonló koponyát találtak.

Broken Hill a nagy észak-déli vasútvonal mentén fekszik, Bulalawayotól 650 kilométerre északra.

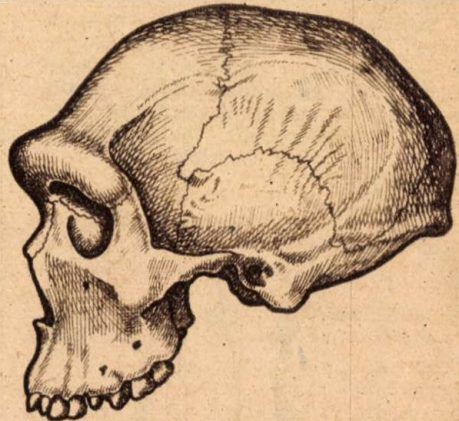
Már 1898 óta ércbányászatot folytatnak e fennsíkon, amely a tenger színe fölött 1200 méternyi magasan van. Több

A rhodéziai ősember fejének rekonstrukciója

Csontok az őlombarlangban

Az ércbányászás érdekében a dombba két alagutat fúrtak. Egyik alagút barlangot tárt fel. A barlangban rengeteg megkövesedett állatcsontot bukkantak. A csontok foszfortartalma a cinkércce-

A rhodéziai koponya-lelet elől- és oldalnézetben

kisebb-nagyobb dombocskára emelkedik a fennsíkon. A dombok belseje értékes őlom- és cinkércceket rejt. Ezeket bányásszák. Felszínük nagyon egyenetlen. A kisebb-nagyobb vájulatokat bemélyedések, vízmosások szakítják meg. A vízmosásokban esős évszakban néha fél méter magasan áll a víz.

Az egyik, eredetileg 30 méternyi magas domb északi oldalában már 1907-ben tömördek megkövesedett állatcsontmaradványt találtak. Néhanapján durva kőeszközök, eszköznek látszó, alig megmunkált kvarcdarabok is előkerültek. A környékbeli buszban elhagyott háztartási eszközeinek vélték.

cinkfoszfátokat képezett (úgynevezett hopeitet). A csontok közt oroszlán, hiéna, rovarevők, elefánt, egy újfajú orrszarvú, lovak és egyéb állatok csontjait határozták meg. Néhány emberi eszközt is találtak itt. Úgy vélték, a barlangban csak bizonyos időszakokban tanyázott ember, egyébként ragadozók lakhelye volt. Feltűnt, hogy a barlang szájában találták a nagyobb állatok csontjait.

Nem állapíthatták meg, miként kerültek oda a csontok. Ha víz mosta volna be őket, akkor nagyrésztük nem feküdne szabadon. Következésképp úgy gondolták, hogy az állatok vagy tűzvész, vagy

árvíz elől menekültek oda és ott pusztultak. Ember is bevihette a csontokat. A rejtélyt mindmáig nem fejtették meg.

A barlang fölfedezése után e részen a bányászt szüneteltették. Csak később tértek vissza ugyanarra a területre. Ekkor került elő a különleges emberi koponyalelet.

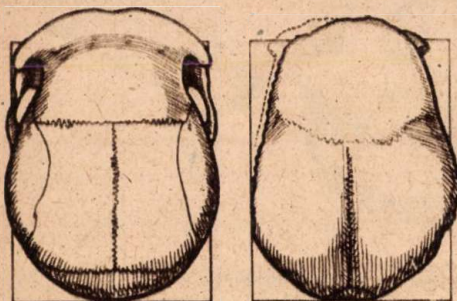
A lelet körülményeit Hrdlička híres cseh származású amerikai antropológus derítette föl legalaposabban. Kihallgatta a szemtanúkat, a leletről tudó

Keresztmetszet Broken Hill barlangjáról. Itt találták meg a rhodéziai ősember koponyáját

összes környékbelieket, munkásokat, mérnököket.

A tanúskodásokból kiderült, hogy a barlang 40 méter hosszú volt. Belőle több tonna csontot emeltek ki. Nagyrészt cink- és ólomszulfáttá alakult át s ezeket ólomszilikát vonta be. Helyenként ólomcarbonát beagyazásban feküdtek. Az ólmos csontokat rögtön a kohóba küldték.

A rhodéziai lelet (balra) és a mai ember afrikai ősenek (jobbra) összehasonlítása felülnézetben. A rhodéziai koponyán feltűnően nagy a szemöldök eresz és széles a járomív. Jól látható a két koponya alakjának eltérése is

Állatcsontok közt hatalmas emberkoponya

Az említett napon egy Zwigelaar nevű svájci bányász segédjével a barlang mélyében különös nagy darab fémes bevonatú tömböt talált. Maga a tömb nem volt kemény. Könnyebbnek mutatkozott a hasonló nagyságú rögök-nél. Elkezdtek vizsgálni. Egy nagyobb

rög esett le róla és szembenézett velük az ősemberi koponya. Olyan hatalmas és furcsa volt, hogy egy nagy gorilla koponyájának nézték. Gondosan a napvilágra vitték. Megmutatták a felügyelőknek és mérnököknek, akik felfigyeltek rá.

Másnap lefényképezték a lelőhelyet. Gondosan átkutatták a környéket, hogy az állkapcsot megtalálják. De nem sikerült.

Tőszomszédságában ellenben oroszlanfejet találtak, továbbá egy másik egyénhez tartozó felső állcsontot, egy bal combcsont felső és alsó töredékét, egy jobb combcsont felső végét, két medencetöredékét és egy keresztcsontot.

Hrdlička négy évvel később, 1925-ben járt a helyszínen. Ő még egy jobb felkarcsont alsó felét és egy falcsontdarabot is talált több törött állatcsont társaságában. Ez utóbbiak mind fel voltak törve. E jelenségből Hrdlička azt következtette, hogy ember vitte a csontokat a barlang mélyébe.

Magukat a leleteket Pycraft angol zoológus írta le 1928-ban, meglehetősen hiányosan. Annál részletesebb Hrdlička leírása. Pontos méreteket is tartalmaz.

Hrdlička az utólag talált csontokról megállapította, hogy köztük és az eredeti lelet között szín és patinázatbeli eltérések vannak. Különösen eltér színben az állcsont darab. Mind az alakja, mind a fogai nagyságával mai emberre hasonlít. A többi csontok is mind a mai ember csontjai, a lábszárcsont kivételével nem mutatnak semmi különöset. Csakis az az egyetlen figyelemreméltó körülmény, hogy valamennyi darabokra van tördelve. Ebből kannibáli életmódra következtetett. Határozottan mondja, hogy ezek a csontok nem kapcsolatosak a koponyával. A rhodéziai emberkoponya testi jellegei megállapítására semmiképpen sem vehetők számításba. Legalábbis addig nem, míg újabb adataink nem bizonyítják, a csontok és a koponya egybetartozását.

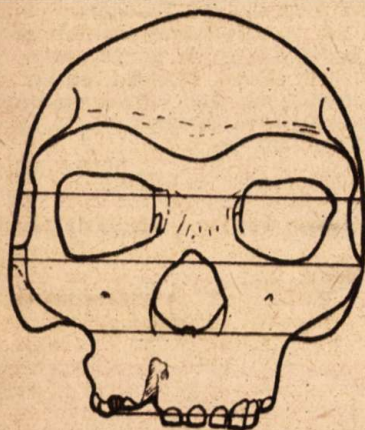
A koponyalelet jellege és méretei

A koponya kétségbevonhatatlanul nem tartozik a ma élő afrikai emberek egyik csoportjához sem. Alakilag a leghatározottabban sok európai neandervölgyi ősemberi jelleget találunk rajta.

A koponya hossza 206 milliméter, szélessége 145 milliméter. Szemgödrei fölé hatalmas és erős homlokrekessz nyúlik ki, akár a neandervölgyi emberen. A koponya magassága alaptól a

fejtetőig ugyanannyi, mint a La Chapelle aux Saints-i neandervölgyi ősemberé, vagyis 130 milliméter. Homloka laposan dől hátra. De a nyakszirtjén némi eltérést találunk. A rhodéziai ember nyakszirtcsontjának pikkelye erős szögben hajlik és e szögben hatalmas haránt izomtapadási léc (Torus occipitalis) található. Ilykép a rhodéziai ember koponyája hátnézetben inkább ötszög-höz közelít, a neandervölgyié ellenben szélesen tojásalakú.

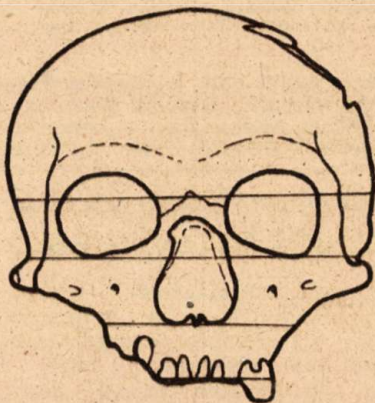
A rhodéziai koponyán az arci részek is erősen fejlettek. Felső arca 93 milliméter magas. Járomív-szélessége is igen nagy, 148 milliméter. A ma élő emberek változatainak határához azonban jóval közelebb áll, mint a felső arc magassága, amely azt messze felülmúlja.

amely sokkal erősebben fejlett. Ezért magasabb a rhodéziai ember felső arca a neandervölgyinél (94 milliméter 80-nal szemben). Ezért a szájpada is hatalmas. A rágószervekkel kapcsolatos részeknek eme fejlettsége fokozza a koponya különleges mivoltát. Ezért nézték a felfedezőik először gorillának!

A rhodéziai koponya majdnem teljesen ép. Csak a jobb halántékcsonthi és a nyakszirt vele határos tájéka hiányzik. Így a belsejéről gipszlenyomatot készítettek. A gipszlenyomaton az agyvelő körvonalai, alakja, az agyvelő árkaiknak és lebenyeinek lefutása mind a neandervölgyi emberéhez hasonlósak.

Az agyvelő köbtartalmát 1280 köbcentiméternek vették. A neandervölgyi

A rhodéziai (balra) és a La Chapelle aux Saints-i neandervölgyi ősember arc-koponyájának összehasonlítása

A rhodéziai ember szemgödre, orra is hatalmas. Mind szélességben, mind magasságban kiemelkedik. Egész felső állcsontja erősen előre ugrik. Arcának egyes részei közt nagy az aránytalanság. Ha az arcot az orrgyöktől lefelé három részre osztjuk, a részek nem azt az arányt mutatják, mint a neandervölgyi koponyáké. Az orrgyöktől a szemgödör aljáig terjedő rész még közel egyforma magas (a La Chapelle aux Saints-i koponyánál 27 milliméter, a rhodézianál 29). Ugyanígy a középső rész (a szemgödör aljától az orrnyílás aljáig) 29, illetve 31 milliméter. Hasonló a harmadik rész jelentősen eltér. Míg a neandervölgyi koponyánál ez 24 milliméter volt, addig a rhodézianál sokkal nagyobb, 34 milliméter. Így az orrtól a fogakig terjedő rész az,

leletek közül a kisebb köbtartalmúak közé tartoznék. Meg kell még jegyeznünk, hogy csontjai igen vastagok és erőteljesek. Milyen nembeli volt? Férfinak tartják. Életkorát Hrdlička 40 év körülire becsülte.

Miben halt meg a rhodéziai ősember?

Az orvosi vizsgálat a koponyán a bal csecsnnyújtvány egy részén középfülgyulladás következtében történt elgennyesedés nyomait találta.

Mivel a lábszárcsonton ízületi gyulladás elváltozásaira következtettek, imígyen vélekedtek: a rhodéziai ember alighanem idült fertőzésben szenvedett. Fogainak állapota és fogmedre is gennyesedések nyomait mutatják. Ez idéz-

hette elő középfülgyulladását. A gyulladás azután áttört a csecsnyújtványába. Bizonyára ebbe pusztult bele.

Világos az elképzelés, csak éppen abban hibázik, hogy Hrdlička véleménye szerint a lábszárcsont hosszúsága, kar-

A rhodézi koponya belsejéről készített gipszforma és ennek elhelyezkedése a koponyában

csúsága miatt elűt a neandervölgyiek lábszárcsontjától. Későbbi korúnak látszik. Nincs összhangban a koponya ősi jellegeivel. Következésképp a lábszár-

csonton észlelt ízületi gyulladás csakis akkor függhet össze a többi kóros elváltozással, ha a csontok tényleg összetartoznak.

A rhodézi ember bal halánték-pikkelyén kis kerek nyílás látszik. Ezt még életében okozta valamilyen éles eszköz csapása. Ezt a csapást emberünk túlélte. A nyílás széleinek csontosodása erre mutat.

A rhodézi emberen a neandervölgyi jellegein túl sok a különleges jegy. Mintegy fokozott nagyságú neandervölgyinek mondhatnók.

Még sok megoldandó kérdést zár magában. Hrdlička az emberi őstörténet üstökösének nevezi. Az ő szavaival élve »még sok fejtörést okoz majd a tudósoknak«. A kérdés megoldása közel van. Hiszen nemrégiben felfedezték ennek a párját is, ugyancsak Dél-Afrikában, még pedig a fokföldi Hopefieldnél. Az újabb lelet láttán, végleges leírása nyomán immár sok vitás kérdés válik megoldhatóvá. Erről azonban más alkalommal számolunk be.

Malán Mihály

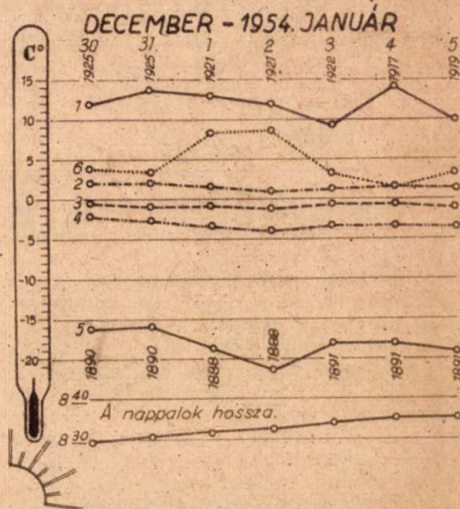
ÚJ MAGYAR FOLYÓIRAT A „NÉPMŰVELÉS”

Az ország lakosságának, a népművelés munkásainak az új kormányprogram óta különösen megnövekedett igénye tette szükségessé, hogy egy olyan sajtóorgánium lásson napvilágot, amely sokrétűen, irodalmi színvonalon, de a gyakorlathoz egész közel állva foglalkozik a kultúrpolitika, a népművészet, a múzeumok népművelési kérdéseivel, a népművelési munka eredményeinek és hiányosságainak feltárásával, általában: a falusi, városi, tűzemi kultúralet sokféle problémájával.

Ezzel a célkitűzéssel indul a »Népművelés«, amelynek első száma január elsején jelenik meg, 36 oldal terjedelemben, képekkel, rajzokkal illusztrált, az ország minden tájának kulturális kérdéseivel foglalkozó riportok, versek, novellák, egyfelvonásosok közlésével nemcsak hasznos ismereteket, hanem műsoranyagot és élvezetes olvasmányt jelent majd az ország valamennyi népművelési munkásának, kultúraszervező emberének.

A havonta megjelenő folyóirat ára egy forint.

Az időjárás „multjából”

JELMAGYARÁZAT:

1. Azon a napon előfordult legnagyobb meleg
2. Átlagos maximum (legmagasabb hőmérséklet)
3. Átlagos középhőmérséklet
4. Átlagos minimum (legalacsonyabb hőmérséklet)
5. Azon a napon előfordult legalacsonyabb hőmérséklet
6. 1952-ben ezeken a napokon észlelt legmagasabb hőmérséklet